

un espai d'exposicions permanents, i l'arxiu i centre de documentació especialitzat; d) la sortida va culminar amb la visita al Museu de la Tècnica de Manresa. Aquest museu, situat en el monumental edifici dels Dipòsits Vells, que emmagatzemaven l'aigua de la Sèquia, construïts entre 1861 i 1865, està dedicat, en part, al recurs hidràulic i, en part, a la indústria de la cinètica, en la qual Manresa va destacar.

Per tant, podem parlar d'un nou èxit del Congrés de la CCEPC, que culminarà, com en les passades edicions, de fet, amb la publicació de les seves actes, que els organitzadors preveuen per al proper any.

Rosa Congost i Mercè Renom ■

El 7 d'octubre de 2016 la sala d'actes de l'Arxiu Comarcal del Baix Empordà es va omplir de gom a gom per a la presentació d'un llibre dedicat als pous de neu i de glaç. Segurament deu haver estat un dels actes de major concurrència en aquesta sala d'ençà de la seva inauguració fa quatre anys. L'explicació deu estar en una triple conjunció: la temàtica de la publicació, que a la Bisbal d'Empordà i el seu rodal té precedents d'activisme cultural i de difusió patrimonial de llarg recorregut; l'autor, el polifacètic i erudit Ernest Costa i Savoia (Besanó, 1940), que, amb el seu caràcter afable, educat i respectuós, i la seva sensibilitat envers la cultura popular, sap fer bons amics arreu on va; i els presentadors de l'acte, vinculats a la ciutat, el mestre i pedagog David Pujol i Fabrellas, director de la revista *Alberes*, germana de la *Gavarres*, de gran difusió a la zona, i l'historiador Josep Matas i Balaguer, antic arxiver comarcal a la Bisbal i activista de primera hora en la reivindicació dels elements patrimonials que protagonitzen el llibre al massís de les Gavarres. En finalitzar la presentació, l'autor va obrir un torn de paraules amb els assistents, la qual cosa va permetre fer molt més interactiva i divulgativa una sessió que, més enllà de presentar una publicació, va esdevenir un acte de reivindicació d'aquests elements patrimonials.

Va ser precisament de la mà de Josep Matas que personalment vaig descobrir la singularitat d'aquest patrimoni ocult a l'interior de les Gavarres, en una sortida organitzada fa una vintena d'anys per conèixer diversos aprofitaments hidràulics al Daró, entre ells els pous del Molí d'en Ribes i de la Font d'en Salamó, convenientment presentats en aquest treball. Poc després, a Tossa es van divulgar els de s'Arrupit i del Mas d'en Ferro, que són els més propers al litoral dels quals es té coneixement, i que Costa també ha recollit en un capítol sota el títol de «Marinencs».

La col·lecció Quaderns de la Revista de Girona editada per la Diputació de Girona,

amb la col·laboració de l'Obra Social 'La Caixa', com a hereva de l'antiga Caixa Girona, té una dilatada trajectòria en la difusió del coneixement a les terres de Girona, mitjançant dues sèries, la de monografies locals i la de les guies temàtiques. Es tracta d'una col·lecció amb els paràmetres molt pautats, però amb un vessant eminentment divulgatiu, que la converteix en un element de referència per a tots els àmbits de coneixement. Aquesta guia d'Ernest Costa s'endinsa en uns elements patrimonials tan desconeguts com importants per a la història rural. Costa és excursionista, fotògraf, periodista, escriptor i, sobretot, un apassionat i meticulós estudiós de múltiples aspectes de la cultura popular dels Països Catalans, amb una capacitat innata per escoltar la gent i de les converses saber-ne destil·lar milers de paraules i modismes d'àmbit local o molt reduït arreu del domini lingüístic català. En aquest sentit, el llibre, malgrat cenyir-se a les terres de Girona, inclou interessants referències i contextualitzacions sobre la matèria que resulten útils per a diversos àmbits territorials, alhora que fa especial incidència en la toponímia dels llocs, i en els camins i corriols per arribar-hi (és un excursionista nat). Val a dir que s'ha il·lustrat amb magnífiques fotografies, la majoria de les quals del propi autor, que faciliten descobrir pous enmig de paisatges de gran bellesa natural i alguns detalls d'extraordinari interès.

La indústria de la fred és una activitat que fa mig segle va entrar en l'oblit, i de la qual l'autor ha recollit els darrers testimonis orals que ha pogut aconseguir. És per això que el llibre és una manera de contribuir a recuperar la memòria perduda. Va ser una indústria eminentment rural, que va viure una important embranzida a finals de la primera meitat del segle XVI. Les ciutats se n'abastiren amb finalitats sanitàries, higièniques i ocioses, especialment durant l'època moderna. En el llibre s'hi inclouen referències materials sobre aquestes construccions, la descripció de la contrada des d'un punt de vista mediambiental, i molt especialment el vincle

llibres ■

que tenien amb els usos i aprofitaments de l'aigua de l'entorn (recs, basses, rescloses, etc.). Explicítament, al final de l'apartat dedicat a la situació, se'ns diu que «al capdavant, les pàgines que segueixen són un recorregut per les geografies, les aigües i les vegetacions gironines de la fred». Si a priori hom podria intuir que es tractaria d'unes construccions majoritàriament concentrades a l'àrea pirinenca, el mapa que acompanya aquest epígraf permet adonar-se ràpidament d'una extraordinària dispersió geogràfica arreu del territori gironí.

El primer capítol, amb l'explicació del naixement de la indústria de la fred, ve a ser una mena d'introducció al lector en la matèria. Incideix en l'àmplia extensió d'aquests elements, com palesen diversos exemples de les comarques alacantines de l'interior. El segueixen dos apèndixs a manera de preàmbul: «Congestes i pous», que aporta una panoràmica de la seva existència i de les diverses denominacions arreu dels Països Catalans; i «Com és un pou», que possibilita conèixer una visió general a partir de l'anàlisi de les plantes i cobertes, els escorredors, les obertures, les escales i les dimensions.

El gruix dels capítols correspon a la descripció dels diversos pous de les comarques gironines. Per donar-hi títol, l'autor, hàbil en l'ús del llenguatge, opta per fugir del nom amb el qual són coneguts: prefereix esbrinar el millor de les seves aptituds lingüístiques, per singularitzar cadascun d'ells a partir d'aquells trets identificatius o descriptius de l'entorn que millor el singularitzen. Són precisament aquests trets característics de cadascun d'ells el que dona peu a la segona part del text de cada capítol, a descriure d'altres aprofitaments hidràulics propers i/o vinculats, i a comparatives amb d'altres pous d'arreu. Tot això suposa aprofundir en la contextualització d'aquests elements.

En podríem destacar alguns, com els de Viladamat, Ventalló, Ullastret, Sant Hilari Sacalm, o Osor. El de Buscastell, de Maçanet de la Selva, sota el títol de «*Magnífics*», fa anys que és conegut a la contrada selvatana per l'encomiable acció restauradora del Taller d'Història de Maçanet, que fa uns anys el va rescatar de l'oblit i n'ha sabut aprofitar el seu potencial cultural més enllà de determinats guiatges, amb l'organització de concerts estivals al seu interior. Es tracta d'una iniciativa que el mateix Joan Domènech, director de la col·lecció, va recordar en les paraules de presentació del llibre. Hi destaquen també les interessants referències documentals compilades per als pous del Pla de l'Estany, al capítol 24.

Els altres apèndixs del llibre són: «Grutes i altres manyes», en què entre d'altres fa esment a la gruta-nevera de can Ganga de Tossa (vaig tenir el gust d'acompanyar-lo a visitar n'Angeleta Tranis, que l'havia vist operativa). A «Documents explícits» transcriu fragments de documents del segle XVIII relatius al pou del Molí d'en Ribes de Sant Sadurní de l'Heura, als contraforts de les Gavarres, fedataris de gran interès per a la història d'aquests elements, més enllà dels testimonis orals i materials que han pogut arribar fins als nostres dies. I a «Conservar, restaurar», a més de reivindicar el seu valor patrimonial, fa un valent crit d'alerta respecte a determinades intervencions que sota l'empara d'una pretesa restauració desvirtuen l'element original desnaturalitzant-lo. En aquest sentit, Costa diu: «Si fins fa poc els pous catalans pertanyien a una arqueologia industrial que vivia en l'oblit, ara es troben seriosament amenaçats per la incompetència, la incultura, el mal gust i la corrupció». Explica casos d'actuacions curoses i respectuoses a les Gavarres, però també en cita d'altres que prefereix no identificar perquè fan esgarrifar. No puc estar-hi més d'acord, i ho faig extensiu a molts altres elements patrimonials de casa nostra, en els quals es fa un malbaratament de recursos públics i algunes actuacions forassenyades.

A «Transport i comerç» es posa atenció en el vincle d'aquesta indústria amb el món urbà, i s'atura a fer-nos veure el nomenclàtor d'alguns carrers (iniciativa amb què més d'un s'adonarà que forma part del seu entorn i no havia encertat mai a pensar-hi). I, finalment, «Temes, altres pous i literats» permet agrupar temàticament els pous exposats, fer esment d'altres que no han tingut cabuda al llibre, i una petita pinzellada de les escasses referències literàries que aquest tipus de patrimoni ha despertat.

La modèstia i erudició de l'autor queden reflectides en les últimes paraules d'aquest darrer apèndix, que clou l'opuscle. Després d'agrair la col·laboració dels informants, expressa el desig que el llibre serveixi per desvetllar una millor consciència patrimonial respecte a aquests elements i obri la porta a noves identifications, que permetin ampliar i completar l'inventari aquí esbossat. Acaba amb un «d'ara endavant, el llibre és vostre» que reporta el pròdig tarannà de qui ho diu. Nosaltres, des d'aquí, li mostrem el nostre agraïment.

David Moré Aguirre ■